

Примечание:

Мисри – меч Кёроглу, героя азербайджанского героического эпоса.

Саз – азербайджанский национальный музыкальный инструмент.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Ганизаде С.М. Медальон невест. Баку : Язычи, 1986. 271 с.
2. Мамедов Х. Литературная критика Азербайджана в XIX – XX веках. Баки, 1999. 145 с.
3. National identity representation in the early 20-th century on the pages of journal “Molla Nasreddin” and beyond – Aspazija – Rainis. Dzīvā dzīve. Kolektīvajā monogrāfijā. Daugavpils Universitate : Zinatne, 2017. Pp. 369–386.

УДК 821.112.2–7321.6

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-2.22>

**ЕЛЕМЕНТИ АВТОБІОГРАФІЧНОСТІ У ТВОРЧОСТІ
А. ФОН ДРОСТЕ-ГЮЛЬСХОФ**

**AUTOBIOGRAPHICAL CHARACTER IN THE CREATIVE WORK
OF ANNETTE VON DROSTE-HULSHOF**

Білоус Н.В.,

orcid.org/0000-0003-1038-4629

старший викладач кафедри іноземних мов

Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

Стаття присвячена дослідженню автобіографічних мотивів у творчості А. фон Дросте – однієї з великих авторок німецької літератури XIX ст. Літературна спадщина маловідома українському читачу, як і історія життя Дросте, що також заслуговує на увагу завдяки незмінній чесності і незламній вірі, які пронизують її поетичну та прозову творчість. Численні дослідники широко використовують біографічний метод і спираються на ідею зв'язку життя та мотивів творчості письменниці. Водночас аналізу піддають в основному низку знакових поезій майстрині. Представлене дослідження сконцентроване на пильному розгляді автобіографічних компонентів у двох незавершених романах авторки – «Ledwina» та «Bei uns zu Lande auf dem Lande». Основними елементами створеного майстринею автобіографічного поля є характери її героїнь і багатопланові композиції: периферійну увагу читача авторка спрямовує на типовий вестфалійський уклад, а у фокусі сприйняття при цьому опиняється локус родини. Сучасні Дросте тенденції еволюції стосунків поколінь піддаються письменницею ґрунтовному критичному аналізу, а міцний фамільний зв'язок продемонстровано в антитетичних умовах внутрішнього сімейного середовища. Це ідилічна картина подружнього порозуміння і любові у романі «Bei uns zu Lande auf dem Lande», а з іншого боку – намагання удови – матері Ледвіни – згуртувати дітей для конфронтації з новими життєвими обставинами. Представлений контраст значною мірою базується на власних переживаннях Дросте: запозичивши риси найрідніших людей у створенні персонажів очільників роду, авторка чесно сформувала характери своїх героїв із поглядом на життя водночас і патріотичним, і відмінним від свого. Головних жіночих персонажів романів (Ледвіну і Софі) майстриня наділила не лише рисами своєї зовнішності і власною хворобливістю – авторка обґрунтувала правдоподібність їх повсякдення і життєву позицію з власного досвіду фізично обмеженого існування і духовної моці. Суб'єктивне авторське «я» є стрижнем, з'єднувальним елементом запланованої Дросте композиції, органічність компонування власне автобіографічного і типового, традиційного вестфалійського є ознаками свідомого створення письменницею автобіографічно забарвленої картини світу.

Ключові слова: автобіографічний елемент, біографічний метод, контраст, конфлікт, автобіографічна картина світу, композиція.

The article is devoted to the study of autobiographical elements and motifs in the work of A. von Droste – one of the great female authors of the nineteenth century in German literature. Ukrainian readers are hardly acquainted with Droste's literary legacy. The life story of the great author is also not appreciated by Ukrainians, but it also deserves a detailed examination due to the unchangeable honesty and invincible faith that run through Droste's poetic and prose works. Numerous researchers widely use the biographical method and rely on the connection between life and Droste's work motifs; however, the analysis is mostly concentrated on a series of her significant poems. The presented study focuses on the use of autobiographical components in two unfinished Droste's novels – “Ledwina” and “Bei uns zu Lande auf dem Lande”. The main elements of the autobiographical field creation by the author are the characters of her heroines and multi-layered composition: the reader's peripheral perception is aimed at the typically Westphalian life style, while the locus of the family is the focus of the narration. The contemporary evolution trends in the generation relations are criticized by the writer, and a strong family relationship is demonstrated in antithetical conditions: as an idyllic picture of marital understanding and love in the novel “Bei uns zu Lande auf dem Land” and as the attempts of the widow – Ledwina's mother – to unite her

children for confrontation with new life circumstances. The presented contrast is based on Droste's own experience. She borrowed the features of her closest people while creating the characters of the family leaders. Droste honestly provided her heroes with views on life, which are at the same time patriotic and different from her own. The basis of the main female characters of the novels (Ledvina and Sophia) is not only the appearance features and her own sickliness; the author substantiated the likelihood of their everyday life and life position from her own experience of physically limited existence and spiritual power. The subjective author's "I" is the core, the connecting element of the composition planned by Droste, the organic arranging of the actually autobiographical and typical characteristics and traditional Westphalian markers are the signs of a deliberate creation of the autobiographical picture of the world by the writer.

Key words: autobiographical element, biographical method, contrast, conflict, autobiographical picture of the world, composition.

Постановка проблеми. Творчість А. фон Дросте – однієї з величних поетес німецької літератури XIX ст. – маловідома українському читачу, попри шире намагання перекладачів і дростезнавців наблизити літературну спадщину до обізнаного кола поціновувачів складних за формою та багатопланових за змістом прозових та поетичних творів. У студіях дослідники активно спираються на науковий біографічний метод вивчення художньої спадщини і на ідею безпосереднього тісного зв'язку життя та власне мотивів творчості Дросте, в основному беручи за об'єкт аналізу поетичні твори останніх років майстрині. Тим не менше суттєва кореляція складної біографії і суперечливого характеру майже 30-річної літературної роботи Дросте є більш явною в її прозовій творчості, зокрема у двох її незавершених романах «Ledvina» та «Bei uns zu Lande auf dem Lande».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед німецьких дростезнавців, які вивчали життя і творчість А. фон Дросте-Гюльсхоф, у тому числі спираючись на факти її біографії, – відомі германісти Д. Маурер [1], М. Лаватер-Сломан [2], Б. Кортлендер [3], К. Буссе [4], В. Веслер [5], Г.П. Пфайффер [6] тощо. Своєю чергою, вказані студії заклали основу полеміки навколо проблем зв'язку особистості та творчого наробку Дросте серед літературознавців XXI ст., зокрема, у публікаціях Р. Девліна [7], Р. Гюнтера [8], Л. Колаго [9]. Цікаві змістовні дослідження життя і письменницької діяльності Дросте в нашому культурному контексті присвятили Б. Завідняк [10], А. Бакалов [11], О. Іванова [12]. Специфіку взаємодії життєпису авторки та її картини світу простежують автори останніх публікацій із теми: Е. Кільхман [13], Б. Тумс [13], К. Блазберг [13]. Біограф Й. Гривач наголошує на важливості дослідити «надзвичайний коефіцієнт напруги між життям та працею», який дасть змогу зрозуміти, як розвивалися літературна робота Дросте, її поетика та її інтерпретація авторства» [13, с. 2].

У докладному та беззаперечно цінному дослідженні Й. Гривач спирається на вірші циклу «Haidebilder», балади, кілька широко відомих віршів («Im Grase», «Das Spiegelbild») та один

прозовий твір – «Die Judenbuche», не беручи до розгляду інші прозові твори Дросте, в яких, напевне, доля біографічно зумовленої схожості буття авторки і представлених нею героїнь є найбільшою. На нашу думку, проблема полягає в тому, щоб наскільки можна детально співвіднести літературний життєпис та реальний життєвий плин творчої людини, чиї біографія та життя невіддільні від творчості і є саме нею.

Постановка завдання. Незавершений роман «Bei uns zu Lande auf dem Lande nach der Handschrift eines Edelmannes aus der Lausitz» (створений у 1840–1841 рр.) пропонує багато паралелей традиційного укладу сучасних Дросте вестфалійців з її власним родинним укладом, і тому є ключовим для розуміння уважного і шанобливого змалювання героїв зрілою жінкою. Водночас безсумнівно результативним є також вивчення твору, який авторка розпочала у віці 22 років, згодом неодноразово відклала і до якого знову поверталася, змінювала, сприймаючи попередні нариси через призму власного життєвого досвіду – також незавершеного роману «Ледвіна». Основною особливістю цього текстового фрагмента є те, що він став першою спробою створення великої форми роману, але у 1826 р. Дросте залишила непродуктивні спроби виконати складну задачу. Вона відступила перед завданням представити трагічну фігуру у період самопізнання й усвідомлення власної внутрішньої сили перед обличчям невідворотного.

Завданням нашої студії є аналіз автобіографічних елементів у прозових фрагментах Дросте з метою встановлення наявності типологічних паралелей у змалюванні родинної атмосфери у творах з особистим психологічним духовним досвідом авторки. Цікаво простежити перегук зі спогадами Дросте про власну родину за життя люблячого батька та після його смерті. Доцільним є докладний аналіз жіночих образів із позиції авторської рефлексії та концепції світу Дросте.

Виклад основного матеріалу. Письменницька автобіографічність має багато проявів – збіг певних рис характеру, змалювання зовнішності, представлення певної сторінки життя автора або

історичної події через призму сприйняття письменником. У розглядуваному випадку Дросте зображення жіночих персонажів, що мають впізнавані риси, не є бажанням увічнити свою постать або пролити світло на події власної біографії, а є характерним для усієї творчості Дросте проявом чесності: «Somit so sehr Herrin meines Stoffes bin wie keines andern» («Таким чином я є настільки господинею мого матеріалу, як жодного іншого») [14].

Письменниця пояснює цю аналогію в листі до професора Шприкмана від 8 лютого 1819 р. таким чином: «Оскільки увесь задум історії схилявся до трагічного, а я тим не менш не велика прихильниця раптових смертних випадків, моя героїня вже з самого початку предстала внутрішньо вже повністю зруйнованою і також зовні дуже ніжною і слабкої статури» [9, с. 17]. Отже, якщо виходити з точки зору біографічних подібностей, то варто віддати шану Дросте за неупередженість і самозречення у створенні майже статичного щодо розвитку сюжету характеру, блідої відлюдної дівчини, яка протягом однієї представленої доби аналізує власний внутрішній конфлікт.

Навіть зовнішність Ледвіни, що кілька разів порівнюється з квітами в різних частинах твору, ще раз наводить на думку про відсутність тієї сили духу, яку сама А. фон Дросте-Гюльсхоф демонструвала в родинному і дружньому колі: «farblos wie eine Schneeblume» / «безбарвна як пролісок», «wie ein paar verblichne Vergifmeinnicht» / «як пара блідих незабудок», «zarten, sonnenversengten Blüte» / «ніжна обпалена сонцем квітка». На початку героїня повісті зображена також із точки зору її фізичного стану: «eine Hand fest auf die kranke Brust gepreßt» / «міцно притиснувши руку до хворої груднини», «ihre arme kranke Brust» / «її бідна хвора груднина», «ein krampfhafter Schmerz» / «судомний біль», «halb ermüdet, halb sinkend still» / «наполовину стомлена, наполовину тихо поникла». Біля ріки і вдома у старої селянки Лісбет вдача Ледвіни (на протигагу хворобливості і болю, які її не залишають) видається оптимістичною та приязною: «schaute anfangs hell, dann träumend» / «спочатку подивилася світлим поглядом, потім мрійливо», «freundlich» / «доброзичливо», «sagte das Fräulein sehr freundlich» / «сказала фройляйн дуже дружелюбно», «sah ganz hell und erquickt um sich / «дивилася навколо себе світлим і збадьореним поглядом», «fuhr sie lächelnd fort» / «вона продовжувала, посміхаючись».

Після повернення додому героїня відчуває щирі радість лише одного разу уві сні, в інших

ситуаціях Дросте характеризує її найкращі емоції як милі, зворушливі: «Ledwina sagte nachsinnend und lieblich» / «Ледвіна сказала розмірковуючи і мило», «sagte Ledwina bewegt» / «сказала Ледвіна зворушено», «schüttelte seltsam lächelnd das Haupt» / «дивно посміхаючись, похитала головою», «endlich ganz stille ward» / «нарешті зовсім стихла». В основному Ледвіні доводиться суворо слідкувати за собою, щоб не видати потаємних почуттів та думок: «sagte Ledwina kurz und stand auf, um in ihrer Empfindlichkeit allen weiteren Reden zu entgehn» / «Ледвіна сказала коротко і встала, щоб через свою вразливість уникнути всіх подальших розмов», «Ledwina lächelte von neuem und sehr freundlich, fast freudig» / «Ледвіна знову посміхнулася і дуже дружелюбно, майже радісно», «Ledwina mußte lachen» / «Ледвіна змушена була сміятися». Така зміна поведінки героїні, не викликана сюжетним поворотом або конфліктом, свідчить про зміну напряму думок авторки і, можливо, її бачення власної життєвої ситуації.

Образ головної героїні роману є, безсумнівно, видатним прикладом майстерності авторки у створенні складного персонажу, чия особистість розкривається не в конфлікті твору, а у проявах усіх трьох аспектів її психології – свідомого (на прикладі змалювання існування героїні у родинному колі), передсвідомого (її улюбленого проведення часу на самоті, коли Ледвіна віддається мріям і видінням) та підсвідомого (вражаючий сон Ледвіни). Особливістю повісті, окрім змінної наративної перспективи, є знижений ступінь активної участі героїні, чийм іменем названий твір, у стосунках з іншими діючими особами.

Перший аспект представлення дівчини визначається її позицією пасивного спостерігача, який особливо остерігається виявляти свої думки і почуття у присутності матері, – Ледвіна намагається бути якомога більш непомітною, вона наче вибачається за кожну фразу, яка могла б зачепити фрау фон Бренкфельд. Ця її риса тим більш дивна, чим вільніше у присутності матері поведуться її брат Карл і наймолодша сестра Марі. Фрау фон Бренкфельд представлена як спокійна і терпляча жінка, яка була змушена керувати справами дому, їй властиві і ніжність, і розчуленість, і здатність змовчати, щоб не суперечити сину. Матір не схвалює довгих прогулянок Ледвіни та її недбалства щодо власного слабкого здоров'я, отже, її розпорядження («Und das schon die ganze Zeit» / «І так постійно», «versetzte die Mutter verweisend» / «відповіла мати, осуджуючи», «Daß du dich aber ja niederlegst, und trinke Tee» / «Але щоб ти при-

лягла, і пий чай», «rief ihr die Mutter nach» / «крикнула їй мати услід») зумовлені лише турботою про Ледвіну. Сама ж дівчина сповнена пасивного опору («Ich bin etwas naß» / «Я трохи промокла», «versetzte Ledwina, ganz herunter von widrigen Empfindungen / «продовжила Ледвіна, повністю поглинена неприємними почуттями», «Sie wendete sich in der Tür um und sagte mit gewaltsamer Freundlichkeit: «Ja, gewiß»» / «Вона повернулася до дверей і сказала з вимушеною люб'язністю: «Так, звичайно»»), який тим не менш жодного разу не переходить у відкрите протистояння. Причиною цього є велика любов і повага, а також турбота про матір, яка виявляється у завчасних переживаннях дівчини про часи, коли в дім прийде невістка: «wenn ich mir das so denke, daß eine andre hier regiert an der Mutter Stelle und in dem Bette schläft, vor dem wir so oft gestanden und ihr eine gute Nacht gewünscht» / «коли я про це думаю, що інша тут керуватиме замість матері і спатиме у ліжку, перед яким ми так часто стояли і бажали їй на добраніч». Ще страшнішою є для Ледвіни думка про неминучу смерть матері: «Sie fing heftig an zu weinen und klammerte sich fest um ihre Schwester» / «Вона почала сильно плакати і міцно вцепилася у свою сестру».

Такі уявні картини, які Ледвіна скеровує, але не тримає під контролем, є другим аспектом зображення персонажа, а саме її фантазійної сторони, що не має обмежень або обережності, страху перед смертю, ані чужою, ані власною. Прикладами таких очікуваних і добровільних подорожей у світ фантазії є романтизація Ледвіною степового пейзажу її рідного краю: замість хмар – вогняні стовпи, що сягають високо в небо, замість квітів – змії, що горять різними барвами, замість зелених дерев – жахливі сили природи левів і тигрів, які мчать через піщані вали, що шурхотять, як дельфіни через потоки, що піняться, – загалом це, мабуть, схоже на океан». Також показовою є романтизація нічного пейзажу, поданого як казкова картина та надзвичайно реалістично представлено видіння потопельника у воді: тисяча прекрасних можливостей, які могли б тільки для неї щось означати, танцювали в жахливих образах навколо її палаючої голови.

Цю потребу своєї героїні у вивільненні передсвідомих образів Дросте порівнює з життєвою необхідністю, з потребою в їжі: «Вона взагалі могла дуже довго переживати одну думку і часто ще снідала тоді, коли інші вже спожили серйозний обід, незначний чай із великою кількістю кондитерських виробів і сідали вечеряти». Ці фази життя Ледвіни Дросте вима-

лює найдокладніше, з найбільшою кількістю порівнянь і епітетів, вони є незначними для розвитку сюжету подій, бо жодним чином ані змінюють, ані розгортають сюжетну лінію, але мають більшу вагу у створенні характеру Ледвіни, ніж великі наративні сегменти, як-от візит родини Бандрает та їхніх друзів барона Варнека і пана Тюрка, який хотів би залишитися до Ледвіни, але вона чи то не помітила його приязність, чи то проігнорувала її.

На велику увагу заслуговує також прояв підсвідомості Ледвіни, представлений в її сні. Змальований авторкою в руслі цвинтарної поезії, з усією її похмурістю, загадковими провідниками, романтичними символами, проваллями і падінням, сон тим не менш представляє неочікувану готовність Ледвіни до боротьби і пошуку виходу.

Саме ці пошуки компромісу між бажаною самотністю з метою зосередженого існування у власному світі, для роздумів та мрій і потребою підтримки і близькості в реальному житті виключають типовість жіночого персонажу епохи високого бідермейєру, не нав'язуючи читачеві думку про заціплену індивідуалізацію; з іншого боку, феміністичний маніфест зовні слабкої і неяскової дівчини про припинення пошуків кохання протиставляється бійцівському настрою в її сні, глибині ефекту нетривалої фантазії про духовний зв'язок із подорожнім, яка її ранила вже самим фактом свого не-існування: «ein menschliches Gefühl der tiefsten Wehmut ergriff sie um den Unbekannten» / «людське почуття глибокої печалі охопило її щодо незнайомця».

Таким чином, як героїня своєї епохи Ледвіна випереджає час, присвячує час собі (хоча й потайки) як індивідуальності, демонструючи самоту жіночої героїні як духовну потребу, а не прояв депресивних настроїв, виокремлюючи себе серед представлених молодих людей її кола глибокою повагою до минулого і релігійністю. Її віра дивним чином сполучається із знанням марновірних звичаїв її краю і шанобливим ставленням до переказів щодо місцевих забобонів: «<...> дійсно було багато заклинателів, так званих знахарів, у тій місцевості, як взагалі на всіх рівнинах, де люди вдихають із сумом важке туманне повітря і деяку хворобливу глибину, віру в духів». Тим не менш вже на початку твору Дросте чітко визначає духовний орієнтир героїні: «<...> але, мабуть, ще ніколи жоден мученик не пожертвував Богу своє життя чистіше і хворобливіше, ніж Ледвіна прекрасну смерть у власному духовному полум'ї».

У тому ж уривку Дросте через свою героїню висловлює життєву позицію, яка неодноразово

представлена в її поетичних творах, – проти- ставлення свого слабкого фізичного стану і хит- кого здоров'я силі духу («Це безрадісне остере- ження, це жалюгідне турботливе життя, де тіло керує духом, поки він не стане слабким і убогим, як воно саме, таким нікчемним, що вона охоче усю цю життєву силу, що має догоряти до іскри, спалила б за один єдиний освітлений полум'ям день»). У подібному конфлікті, коли людина високого інтелекту і потужних творчих мож- ливостей могла б жалітися на долю, злостиво дорікати Богу за визначений ним життєвий шлях у вигляді фізично обмеженого, повного болю існування, Ледвіна, як і сама Дросте, у ширій вірі знаходить сили зберегти найкращі душевні риси, як-то відвітна турбота про близь- ких, смирення буремних ідей, відмова від бунту: «frommes Gemüt behielt auch hier die Oberhand über den furchtbar durchbrennenden Geist» / «бла- гочестиве серце має і тут перевагу над духом, що жахливим чином перегорає».

Твір «Bei uns zu Lande auf dem Lande» Дросте планувала як приємний для читання, емоційний і сповнений іронії роман, що включав би поєд- нані одним оповідачем нариси людей і їхніх істо- рій, із трьох частин: перебування головного героя в Мюнстерланді, Падеборні і повернення до Мюнстерланду через Зауерланд: «Diese sind die drei hervorstechendsten Provinzen Westfalens, und zudem die einzigen, wo ich hinlänglich eingebürgert bin, um festen Grund unter mir zu fühlen» / «Це три найбільш видатні провінції Вестфалії, і до того ж єдині, де я достатньо укорінилася, щоб від- чувати твердий ґрунт під собою». Як і в романі «Ledwina», Дросте чесно пише про те, в чому найкраще обізнана, що їй рідне і що вона хотіла б відкрити для інших.

У романі Дросте вдається до створення двох оповідачів, з одного боку, протиставляючи їх через вірність кожного своєму краю («Ich bin ein Westfale, und zwar ein Stockwestfale, nämlich ein Münsterländer, – Gott sei Dank!» / «Я вестфалієць, а саме корінний вестфалієць, а конкретніше – мюнстерландець, хвала Господу!»), «ich bin ein echter Lausitzer – vive la Lusace!» / «я справ- жній виходець із Лаузиц – хай живе Лаузиц!»), а з іншого – поєднує їх через ставлення до Вестфалії та її мешканців. Ані завзятий натхнен- ний укладач, ані жвавий і доброзичливий автор рукопису не є носіями елементів біографічного концепту авторки. У повісті Дросте відтворює саме атмосферу своєї родини, і можна при- пустити, що в образі фройляйн Софі зібрано багато рис самої письменниці: «Fräulein Sophie

gleich ihrem Bruder aufs Haar, ist aber mit ihren achtzehn Jahren bedeutend ausgebildeter und könnte interessant sein, wenn sie den Entschluß dazu faßte» / «Фройляйн Софі достеменно схожа на її брата, але в її вісімнадцять років значно освіченіша і могла б бути цікавою, якби при- йняла таке рішення», «ihre schlanke, immer etwas gebückte Gestalt» / «її струнка, завжди трохи згорблена фігура» «ihre nicht regelmäßigen, aber scharf geschnittenen Züge» / «її неправильні, але гостро вирізьблені риси», «einen eignen Reiz und gelegentlichen Nichtreiz gibt ihr die Art ihres Teints, <...> gewöhnlich bleich bis zur Entfärbung der Lippen» / «властиву їй привабливість і супро- тивну непривабливість надає їй її колір обличчя, <...> зазвичай блідий до знебарвлення губ». Автобіографічними можна вважати також музичну обдарованість Софі: «Голос слабкий, але слабкий як віддалена гроза, чия стримана сила відчувається – глибокий, тремтливий, як левиця, що помирає: є щось надприродне у цьому тоні, особливо у співвідношенні до тендітного тіла». А. фон Дросте мала надзвичайний талант музичних імпровізацій – Л. Шюкінг зазначав: «Це рідкісне явище, щоб до поетичного таланту додавався музичний», «У музиці вона, мабуть, ще більш велична, ніж як поетеса» [9, с. 11].

Так само споріднює авторку та її героїню легенева хвороба: «Unter jeder Pause stößt ein leiser Husten sie an, und ihre Farbe wechselt, bis sie sich in roten, kleinen Fleckchen festsetzt, die bis in die Halskrause laufen» / «Після кожної паузи починається тихий кашель, і її колір змінюється, поки не закріплюється червоними маленькими плямами, які поширюються до коміра». Тим не менш, окрім цього докладного і об'єктивного представлення, в повісті немає більше згадувань про Софі, її образ статичний і завершений із точки зору оповідача, який більшість часу про- водить із батьком дівчини.

Саме господар маєтку є справжнім рухомим портретом батька А. фон Дросте, і оповідач представляє його з усією можливою любов'ю і захопленням: «unmöglich, diesen Mann nicht liebzuhaben» / «неможливо не любити цього чоловіка». Його змалювання є найосяжні- шим і найбільш деталізованим: «Der Herr liest viel, täglich mehre Stunden» / «Пан читає багато, щоденно кілька годин», «Es ist nichts lieblicher, als ihn abends in der Dämmerung auf dem Klaviere phantasieren zu hören: ein wahres adliges Idyll» / «Немає нічого приємнішого, як слухати, як він вечорами у сутінках фантазує на піаніно: справжня аристократична ідилія»,

«Sonst hat der Herr noch viele Liebhabereien, alle von der kindlichsten Originalität, zuerst eine lebende Ornithologie (denn der Herr greift alles wissenschaftlich an)» / «Водночас пан має ще багато захоплень, усі визначаються дитячою оригінальністю, по-перше, жива орнітологія (тому що пан до усього підходить із наукової точки зору)», «Dann ist der Herr ein gründlicher Botanikus» / «Потім пан є розважливим ботаником». Але фактично підтверженою схожістю є «зіниця ока» пана – «Liber mirabilis, eine mühsam zusammengetragene Sammlung alter prophetischer Träume und Gesichte» / «Liber mirabilis, важкою працею зведене до купи зібрання віщих снів та облич». Праобразом цієї праці є оправлена у червону шкіру книга із заголовком золотими літерами «Liber mirabilis sive collectio prognosticorum, visionum, revelationum et vaticiniorum», яку батько письменниці уклав із фольклору Мюнстера: «Кузен тепер зібрав усі ці справді дивні мріяння, <...> переклав на дуже вправну латину і охайно зберігав у футлярі у формі книги, і “Liber mirabilis” написано на спинці золотими літерами».

Водночас образ дружини кузена відрізняється від опису пані фон Бренкфельд із роману «Ледвіна» кардинально. Дружина кузена оповідає – справжня королева його дому: розумна, жива, вправна правителька дому, яка добре вміє імпонувати найвідважнішому, і, що додає їй честі, така тепла, до захоплення розуміюча подруга чоловіка. Милостива пані не приховує свій інтелект і більшу духовність, ніж в її чоловіка, але її очі загоряються, як зірки, коли пан кузен виявляє свої таланти. Її щедрість (щотижневі або навіть частіші частування) до бідних, старих і немічних і ставлення до них як до рівних («Милостива пані робить більше, вона сходиться вниз і веде з ними найчудовіші розмови про справи у світі, погоду, поважну рідню і про що зазвичай спілкуються по-сусідськи») вселили в них приязнь до пані, порядної, простої, завжди готової і порадити, і допомогти втілити пораду в життя.

Сама авторка називає образи кузена і його дружини однією з причин припинення роботи над романом: «Він [фрагмент] видався мені хорошим, але я враз втратила мужність, оскільки в ньому я змогла упізнати моїх любих батьків так явно, що на це можна вказувати пальцем. Власне, це не навмисне. Я хотіла запозичити лише окремі риси, а в усьому іншому дотримуватися узагальнених рис характеру краю. Тепер, боюся, кожен сприйме це за портрет» [14].

Оскільки у такому зазвичай делікатному, а для Дросте ще й дражливому питанні, як сімейні стосунки, звинувачення в неповазі до батьків сама авторка прирівнювала до «Impietät» – безбожної неповаги, вона вирішила віддати фрагмент роману на суд матері: «Ist sie es zufrieden, so schreibe ich weiter; wo nicht, so gebe ich es auf, und schreibe etwas anderes» / «Якщо вона буде ним задоволена, я продовжу писати; як ні, я відмовлюся і писатиму щось інше» [14].

Отже, якщо порівняти вдову фон Бренкфельд, яка з поверненням додому сина-спадкоємця одночасно і сподівається, і побоюється втратити свій авторитет суворою, стриманою матір'ю, якою, на думку біографів Дросте (М. Лаватер-Сломан, Д. Маурер), була фрау Тереза фон Дросте-Гюльсхоф, з темпераментною, відкритою, милостивою дружиною кузена, можна припустити, що аристократична ідилія з «Bei uns zu Lande», створена у 1840-х рр. вже досвідченою і визнаною авторкою, є квінтесенцією усіх добрих спогадів із періоду за життя батька. Якби не вдовування фрау Терези, якби шлюб цих двох найрідніших людей письменниці тривав, він був би запорукою щастя її матері й одночасно передумовою розвитку і розкриття особистостей усіх членів родини, а також типовим прикладом умиротворення в сімейному укладі з «високого» бідермейєра.

Висновки. У короткому романному уривку «Bei uns zu Lande auf dem Lande», а також у фрагменті роману «Ledwina» авторці вдалося створити неповторну цілісну сімейну атмосферу. Використовуючи риси найрідніших людей у створенні персонажів очільників роду, Дросте наділила своїх героїв поглядом на життя, водночас і патріотичним, і відмінним від свого, а втіливши в жіночих персонажах (Ледвіні і Софі) риси своєї зовнішності і власну хворобливість, зумовила правдоподібність як їхнього повсякдення і життєвої позиції з власного досвіду фізично обмеженого існування, так і настійну турботу близьких про долю слабкої дівчини.

Суб'єктивне авторське «я» є стрижнем, з'єднувальним елементом запланованої Дросте композиції. Органічність komponування власне автобіографічного і типового, традиційного вестфалійського може бути інтерпретована як свідоме створення нероздільного автобіографічного простору, в якому Дросте однозначно і безапеляційно окреслює своє ставлення до родинних цінностей, беззастережно демонструє свій біль, власні страхи та віру як невичерпне джерело їх подолання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Maurer D. Annette von Droste-Hülshoff. Ein Leben zwischen Auflehnung und Gehorsam / Biographie. Bonn : Keil Verlag, 1982. 274 S.
2. Lavater-Sloman M. Annette von Droste-Hülshoff: Einsamkeit und Leidenschaft. München : Wilhelm Heyne Verlag, 1991. 525 S.
3. Kortländer B. Annette von Droste-Hülshoff und die deutsche Literatur. Bd.3. Münster in Westfalen : Aschendorff Verlag, 1979. 384 S.
4. Busse C. Annette von Droste-Hülshoff. Eine Biografie. Köln : Severus, 2014. 176 S.
5. Woessler W. "Die Droste und das "Feuilleton" der "Kölnischen Zeitung", Kleine Beiträge zur Droste-Forschung 1971. Zahnstein : Nohr; Münster: Stenderhoff in Komm, 1970.
6. Pfeiffer G.Ph. Die Lyrik der Annette von Droste-Hülshoff. Berlin : Verlag von R. Trenkel, 1914. 130 S.
7. Devlin, F. Roger Adalbert Stifter and the "Biedermeier" Imagination. *Modern Age*. Spring 2008, Vol. 50, Issue 2, P. 110–119.
8. Günther Ralf J. «DIE WELT IM SCHNECKENHAUS» – NEUE WEGE ZUR DROSTE. *Die NRW-Stiftung*. 2013. № 2. S. 6–7.
9. Kolago L. Die Dichterin Annette von Droste-Hülshoff als Komponistin. Frankfurt : Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2013. 248 S.
10. Завідняк Б. Духовна спадщина Аннети фон Дросте-Гюльсгоф. *Всесвіт: журнал іноземної літератури*. 2010. № 5/6. С. 225–232.
11. Бакалов А.С. Немецкая послеромантическая лирика (традиции и новаторство) : автореф. дис. ... д-ра фил. наук : 10.01.03. Москва, 2004. 32 с.
12. Иванова Е.Р. Литература немецкого бидермейера : учеб. пособие. Москва : ФЛИНТА, 2017. URL: <http://znanium.com/catalog/product/1032531> (дата звернення: 16.07.2019)
13. Blasberg C., Grywatsch J. Annette von Droste-Hülshoff Handbuch : Berlin/Boston. 824 S.
14. Annette von Droste-Hülshoff. Bei uns zu Lande auf dem Lande. *Spiegel Online*. URL: <https://gutenberg.spiegel.de/buch/bei-uns-zu-lande-auf-dem-lande-2838/1> (дата звернення: 16.07.2019)

УДК 82.512.161-3

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-2.23>

ПИТАННЯ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ В РОМАНІСТИЦІ ФАТЬМИ АЛІЄ ХАНИМ

**THE QUESTION OF WOMEN'S EDUCATION
IN NOVELS WRITTEN BY FATMA ALIYE HANIM**

Демірезен І.О.,

orcid.org/0000-0001-5295-009X

асистент кафедри тюркології

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Дослідження присвячено висвітленню питання жіночої освіти в Османській імперії періоду Танзимату. Питання надання права жінкам на здобуття середньої і вищої освіти набуває актуальності в II пол. XIX ст., під час активних реформаторських рухів на території Османської Імперії, отже, знаходить резонансну реакцію у суспільстві, як наслідок – у літературі. У статті право на освіту для жінок розглядається в контексті вивчення «жіночого питання» в турецькій літературі II пол. XIX ст. на матеріалах романів «Мухадарат», «Уді» та «Рефет» першої письменниці та жінки-публіциста Османської імперії Фатьми Аліє Ханім. Базуючись на досвіді західноєвропейських країн, не виходячи за рамки релігійних догм ісламу, автор вибудовує власне бачення реформ, постійно наголошуючи на необхідності надання низки прав жінкам, включаючи право на освіту. У статті проаналізовано ідеї та плани розв'язання питання жіночої освіти, що містяться на сторінках романів, такі як вимога введення обов'язкової початкової базової освіти для дівчат, змога навчатися дистанційно чи індивідуально, зменшення рівня неписьменності серед жіночого населення. У статті зібрано погляди щодо оволодіння жінками ремеслом чи професією, яка б, на думку письменниці, могла послабити економічну залежність жінки від чоловіка, також запропоновано низку професій, які автор вважає актуальними для жінок. Аналізуючи романи Фатьми Аліє Ханім, автор висвітлює питання, що пов'язані з недоліками перших спроб реформування системи освіти, та окреслює такі проблеми: кадрове питання викладацького складу як початкових, так і середніх навчальних закладів для дівчат та якість програм підготовки нових кадрів вчителів та викладачів. У статті здійснено спробу окреслити новий художній образ жінки нової епохи, незалежної та освіченої, що вперше постає на сторінках романів «Мухадарат», «Уді» та «Рефет» та активно функціонує в турецькій літературі надалі.

Ключові слова: турецький роман, феміністичний рух, жіноче питання, право на освіту, Фатьма Аліє Ханім.